

וכן דעת הרב מורי נ"ר שהבטול אינו צריך להוציא אותו בשפתיו, אלא דיו שישלך דעתו ממנו במחשבת הלב³⁵, כפי הדרך שאמרנו, וזהו שאומרים בכל מקום³⁶ מבטלו בלבו. ומכל מקום הגאונים כלל³⁷ כך אמרו דאמי הכי כל חמירא וכו', וכן אמרו בירוש'³⁸ רב אמר צריך שיאמר כל חמץ שיש לי בתוך ביתי שאיני יודע בו יבטל³⁹.

[אילומא⁴⁰ משום פירורין הא לא חשיבין] ⁶. הכי נמי הוה ליה למימר דלית בהו שיעורא, שאינו עובר בכל יראה ובל ימצא אלא בכזית, כדאית' בפירק' קמא⁴¹ דביצה⁴², אלא דעדיפא מינה קאמי דאי נמי אמרת שהוא צריך לבער בפחות מכזית מדין חצי שיעור שאסור מן התורה⁴³, בפירורין אינו בדין בל יראה ובל ימצא, משום דלא חשיבי ואין דעתו עליהן, וכל שאין דעתו עליו אין עובר עליו בל יראה ובל ימצא, כמו שכתבנו למעלה⁴⁴.

[גזירה שמא ימצא גלוסקא]⁴⁵ יפיפיה⁴⁶ דדעתיה⁴⁷ עילוה⁴⁸. מיכיון שאמרו למעלה אילמ'⁴⁹ משום פירורין, פשוט הוא שאיפשר⁵⁰ שיהיה טעם הבטול מפני שחוששין על הבדיקה שלא תהיה כתקנה, שאם כן לא היו צריכין לחוש על הפירורין בלבד אלא על חתיכות גדולות, שאפשר ודאי שלא בדק יפה יפה, אלא נראה ודאי שאחר שבדק כפי כחו יצא ידי חובתו, ולא הטילה עליו התורה יותר מכדי כחו⁵¹. ואל תטעה בדברי רבא שאמי גזירה שמא ימצא גלוסק' יפיפיה שהוא מכיון לזה לומר שחוששין על הבדיקה שמא אינה כהוגן, וחוששין עליו שמא ימצא גלוסק' יפיפיה ואין צריך לומר שהבטול הזה משום פירורין, שאם אתה אומ' כן אף כשלא ימצא אותה יש לחוש שמא היה בביתו ועובר עליה משום בל ימצא, ואם כן הוא⁵² ששאלו עליו וניבטליה כי משכח לה⁵³, אלא ודאי אין חששו של רבא אלא על שעת המציאה.

35 ג"ו שם. וכן נקט הר"ן ב' א' במשנה, ד"ה ומהו. וכ"ד המאירי לקמן ל"א ב', ד"ה המשנה הרביעית, וקידושין מ"ט ב', ועי' גם ברמב"ם הל' ברכות פ"א ה"טו. אבל בחי' מהריטב"א לקמן ז' א' ד"ה והתניא, כ' דלבו לאו דוקא דדברים שבלב אינם דברים לענין הפקר, וזה כהתאם למש"כ בדף ו' ב' ד"ה אמר, בשם הרא"ה, דביטול מטעם הפקר. ושיטה זו הובאה כר"ן פ"ב ס' השכ"ד, ובמאירי שם בשם יש מערערים, ועי' בב"י א"ח ס' תל"א ד"ה מדאורייתא, ובפרי"ח ס' תל"ד ס"ק ג'. ועי' בתוס' ר"פ לקמן ל"א ב' בד"ה וצריך, ורבינו מגוח הל' חו"מ פ"ג ה"א. ועי' בריטב"א קידושין מ"ב ב' ד"ה הא, שכ' ע"ש הרמב"ן שגבי חמץ מבטלו בלבו לאו דוקא, שלא כדברי הרמב"ן כאן. ועי' מש"כ בזה בהערות הר"ב גאה, אוצר הראשונים, דף מ"ב הע' 52. 36 עי' לקמן ז' א'; ח' רע"ב; ל"א ב'; מ"ט א'. 37 עי' ברי"ף ס' תרצ"ז. וראה שאר המקורות בתו"ש ח"י"ב מלואים עמ' ר"ב. 38 פ"ב ה"ב, דף י"ג א'. 39 נראה שבעיקר הדין סובר רבינו שהביטול מועיל במחשבת הלב, כד' הרמב"ן, אלא שלמעשה מבטלו כדיבור מתקנת חכמים. ועי' בב"י ס' תל"ד ד"ה ומ"ש רבינו כל חמירא וכו', וש"ע הרב א"ח ס' תל"ד ס"ו ובק"א שם אות ג'. 40 וכ"ה בכ"י, ולפנינו: אי נימא. 41 בין השורות. 42 ב' א' במשנה וז' ב' בביריתא. 43 האחרונים נחלקו בזה, עי' חי' רעק"א לאו"ח סוף ס' תמיד שחצני שיעור יש איסור ב"י להרבה פוסקים, ועי' מג"א ס' תמ"ב ס"ק י' ודגול מרובה שם, וי"א שאין חצני שיעור אסור מן התורה בב"י, עי' בשו"ת הרדב"ן ח"א ס' קל"ה, שו"ת חכם צבי ס' פ"ו, שאג"א ס' פ"א, ואף רבינו נראה כמסתפק בה. 44 דבור הקודם. 45 מחוק. 46 וכ"ה בכ"י וראשונים, ולפנינו: יפה. 47 וכ"ה בכ"י וראשונים, ולפנינו: ודעתיה. ועי' בביאור נוסחאות לגמרא שלמה, דף ל"א ב', שורה 48, ביאור הגירסאות בארוכה. 48 וכ"ה בכ"י, וכן נכון שהרי על הגלוסקא קאי, ולפנינו: עילוה. 49 = אילומא. כגי' כ"י, ולפנינו: אי נימא. 50 צ"ל: שאי אפשר. 51 עי' לעיל ב' א' ד"ה בודקין, ובהערות שם ציון 40 שיטת הראשונים שאין לבדיקה עיקר מן התורה. ועי' בס' המכתם כאן ס"ד"ה מאי. 52 נר' שצ"ל: ואם כן [מה] הוא [זה] ששאלו וכו'. ור"ל, שאפילו אם נפרש בגמ' שחוששים שמא נמצאת בבית גלוסקא יפה, וימצא לאו

וזה צריך פירו', כי למה יעבור עליה כשימצאנה יותר מכשלא ימצאנה מאחר שאין אתה חושש לו אם נשאר חמץ בבית, מאחר שבדק בכל כחו אף כשימצא אותו אין עליו צד פשיעה אלא שיבערנו מיד, כי מה עליו לעשות. שאע"פ שאמרנו למעלה⁵⁴ שאחר שאמ' הכתו' שבעת ימים שאר לא ימצא בבתיכם צריך שיהיה החמץ מושבת קודם לכן, שאם ישבית אותו משנכנס יום הראשון עובר הוא עליו אף על שעת ההשבתה, זהו כשהחמץ בידו קדם לכן שאינו רשאי לשהותו שיכנס בתוך הפסח כלל, אבל זה שלא היה יודע בו ומצא אותו באונס, דיו שיבערנו מיד.

ועל זה הוזקק רש"י ז"ל⁵⁵ לפרש, שמא ימצא גלוסקא יפיפיה ודעתיה עילוה, שחשובה היא בעיניו וחס עליה⁵⁶ ומשהה אותה אפי' רגע, ונמצא עובר עליה כל יראה ובל ימצא. הרי שלא מצא לו צד פשיעה בהשבתתה אלא שחששו שמא ישהא אותה, ועל זה אמרו דדעתיה עילוה, שיתן דעתו עליה מפני שהיא יפיפיה. ואי אפשר לפרש כן, שבשביל זה לא היה להם לגזור על הבטול, דהא כולי עלמי ידעי שאסור לאדם שיתן דעתו על החמץ וישהה אותו בביתו, והא ודאי מלתא דלא שכיחא היא, דלאו ברשיעי עסיקינן. ועוד אומ' הרב מורי נ"ר⁵⁷ שאם יהא נותן דעתו עליו לא הועיל לו הבטול כלום, שאע"פ שסלק דעתו ממנו כשבטל אם חזר ונתן דעתו עליו עובר הוא עליו, שאע"פ שאינו ברשותו עשאו הכתו' כאלו הוא ברשותו כל שנותן דעתו עליו⁵⁸, כמו שפירש[נו] למעלה⁵⁹. אבל אין צריך לפירש"י ז"ל, אע"פ שלא ישהה אותה כלל מאחר (ההשבתתה) [שההשבתה] אין דינה שתעשה בימי הפסח עשו לו חכמים תקנה כדי שלא יהא צריך להשביתו על כרחו בתוך הפסח, שזה עובר הוא אלא שהוא אנוס בכך⁶⁰. ומה שאמרו דעתיה עילוה, לא שיהא נותן דעתו עליה לדעת, אלא לומר שאין זה כדין פירורין שאמרת שאין צריכין בטול משום דלא חשיבי⁶¹, אלא איפשר שתהיה גלוסקא יפיפיה שדעתו של אדם עליה ולפיכך צריך לבטלה להוציאה מדעתו. וזהו (ו) הלשון שאמרו דדעתיה עילוה הוא מכ(י)וון כפי הדרך האמתית שאמרנו⁶² בענין הבטול, שעל ידי שאין החמץ ברשותו של אדם אין אדם עובר עליו אלא מפני (שאינן דעתו) [שדעתו] עליו.

עוד איפשר לומר על דרך רש"י⁶² שראו חכמים תקנה בענין הבטול כדי שלא יהא

דוקא, מ"מ מה הוא זה שהקשו אח"כ וניבטליה כי משכח ליה. ועי' במפרשי הש"ע סי' תל"ד ובאחרונים כאן מש"כ ליישב. ועי' בק"צ סי' ט' אות ג', ואור חדש בהקדמה אות י' ועי' בס' המכתם סד"ה אמר. 53 וניבטליה כי משכח לה. וכ"ה בשא"ר, ור' נוסח הרי"ף. ולפנינו: וכי משכחת ליה ליבטליה. 54 ראה לעיל ד' ב', ד"ה אמר אביי. 55 ראה בד"ה ודעתו. 56 לפנינו ברש"י: וחס עליה ל ש ו ר פ ה. וכן ליתא תיבת "לשורפה" בלשון רש"י שצייטו הרמב"ן לעיל ד' ב' בסוף הדבור, ובמהר"ם חלאה כאן ד"ה אלא. ועי' במהרש"א לתוס' ד"ה ודעתיה, ובפנ"י ובאחרונים. ועי' בתוס' חכמי אנגליה ד"ה ופריד. 57 בלקוטות הרמב"ן הנ"ל, עיין בדבריו. ועי' בתוס' רי"ד כאן סד"ה גזירתה. 58 עי' מש"כ המאירי בד"ה כבר ביארנו וכו' ויש שואלין וכו' (כ"ד ע"ב מן הספר) שעפ"י דבריו שם מתיישב פירוש רש"י, ועי' גם בר"י מלוגיל ד"ה מאי. 59 עי' בד"ה הבודק. 60 צ"ב לפי"ז במה ששאלו עליו וכי משכחת ליה ליבטליה, והרי רצו חכמים שלא יהא צריך לבדוק על כרחו ביום טוב. אבל באמת אם היה אפשר בביטול לית לן בה, שאין בין מצייאת החמץ וביטולו ולא כלום, שרק בהשבתה שוקא ביעור אין דינה שתעשה בייט. ועי' בחזו"א סי' קכ"ד לדף ו' ב' ד"ה וכו'. 61 כפי' התו' בד"ה ודעתיה, וכ"פ בלקוטות הרמב"ן שם. 62 שחוששים שמא ישהה אותה אפי' רגע, אבל לא משום שחס עליה, אלא שמתרשל בביעורה. ועי' במאירי. ועי' בקרבן נתנאל סי' ט' אות ד' במ"ש בד' התוס'. (ועי' בתוס' לקמן ל"ז א'

זקוק לבער כשימצא את החמץ תכף ומיד בלא איחור כלל, לפי שאין כל בני אדם זריון במלאכתו, וודאי אם לא יהא מבער מיד בשעת המציאה הוא עובר עליה, ואין רצון חכמים שתהיה השבתת החמץ מוטלת על אדם בשעה מכוונת שלא יהא רשאי לאחר בה כלל. שמוזה הטעם אמרו⁶³ שורפין בתחלת שש, [ש]מן הדין רשאי היה לשרוף בתחלת שבע, שארבעה עשר שריבה הכתו' לביעור ריבה אותו ושיהא אדם מבער את חמצו באותה שעה כמו שכתבנו למעלה⁶⁴, אלא שצריך הוא לעשות מיד ואין הכל בקיאיין במלאכתו וראו חכמים להרחיב לו את הדרך. וזה מפורש לפנינו⁶⁵, שאמרו לאביי אליבא דר' מאיר דאמי אין אדם טועה ולא כלום ניכול כוליה שית, הרי דבר ברור שאין דין תורה שיהא החמץ מושבת כשתכנס שעה שביעית אלא שיתחיל להשביתו, ושעה שישית כלה היא של דבריהם. ואם חששו חכמים לכך בארבעה עשר שנתרבה לביעור, כ"ש שייש להם לחוש לימי הפסח שלא תעשה השבתה בהם להוציאה⁶⁶ מאיסור בל יראה ובל ימצא, ותקנו לו שיבטל קודם לכן.

וניבטלה⁶⁷ בשית וניבטלה בארבע(ה) וחמש⁶⁸. לא על הגלוסקא הנמצאת הן שואלין, אלא על הביטול שהוא נעשה בשבילה שלא יעשה בשעת הבדיקה, ועל זה אמרו וניבטלה. והיה ראוי לומר וניבטיל, אלא מפני שהביטול כל עצמו אינו בא אלא מפני אותה גלוסקא⁶⁹. או נאמר דסירכא דלישנא הוא, מפני שאמרנו מתחלה וניבטליה⁷⁰ כי משכח לה.

[שני דברים אינן ברשותו של אדם]⁴⁵. לר' יהודה דאמי דחמץ בין לפני זמנו בין לאחר זמנו עובר עליו בלאו, אינו ברשותו ממש שעות ולמעלה⁷¹, אבל לר' שמעון דאמי דחמץ בין לפני זמנו בין לאחר זמנו אינו עובר עליו בלא כלום, למה אינו ברשותו ממש שעות ולמעלה. ואם תאמר משום דרחמנא אמ' תשביתו⁷², הא ודאי תשביתו לא משמע אסור הנאה, דאם כן כדמהדרין בפר' כל שעה⁷³ מנא לן אסור הנאה אמאי לא נפקא לן מדאמי רחמנא תשביתו, אלא ודאי תשביתו אינו אלא מצות השבתה אבל איפשר שיהא מותר בהנאה, ולא אמ' רחמנא אלא מפני שהוא אסור באכילה⁷⁴. ולר' יהודה נמי קשיא, היכי אמרי' ועשאן הכתו' כאלו הן ברשותו דהא ממש שעות ולמעלה אינו עובר עליו בבל יראה

ד"ה ואי אשמעינן, שכתבו: דכל כמה דלא משכחת לא עבר בבל יראה. משמע שכשמוצאה עבר). 63 לקמן י"א ב'. 64 ד' ב', ד"ה אמר. עי' בתוס' לעיל ד' ב' ד"ה מדאורייתא. וברא"ש פ"ב סי' ד': ולאחר חצות מיד צוה הכתוב להשביתו. ועי' בשו"ע הרב סי' תמ"ה ס"א. אבל דעת הרמב"ן בלקוטות לדף ד' ב' שיהא מבעור או מבוטל בתצות קאמר רחמנא עי"ש. 65 דף י"ב רע"ב. ועי' בדברי רבינו לקמן שם בד"ה לאביי ובד"ה אימתי. 66 צ"ל: להוציאו. 67 לפנינו: ונבטליה. ואחמץ קאי. 68 וכן הסדר ברי"ף (העיר על כך רעק"א בגהש"ס) וראשונים. 69 אמר ונבטלה. וכ"כ במהר"ם חלאהו ז' א' ד"ה ונבטלה. 70 נר' שצ"ל: וניבטלה. 71 פירוש, לר"י דאמר שחמץ לפני זמנו עובר עליו בלאו, ואסור בין באכילה בין בהנאה, כדאמרינן לקמן כ"ח רע"ב, שפיר איכא למימר חמץ ממש שעות ולמעלה אינו ברשותו של אדם. דנהי דלפני זמנו לא עבר עליה בבל יראה ובל ימצא (ר') לעיל ה' א' ד"ה איתקש), אפ"ה מחייב במצות השבתה. 72 שמות י"ב ט"ו. 73 לקמן כ"א ב'. 74 עי"ע בדברי רבינו להלן כ"ח ב' ד"ה ר' שמעון. ודעת הר"ן בחידושיו כאן ד"ה שני, ולהלן שם ד"ה ר"ש, ובפירושו ההלכות להלן ז' א' ד"ה המקדש, שאף לר"ש אסור בהנאה מה"ת מו' שעות ולמעלה. ובחידושיו כאן ביאר הטעם, שמאחר שר"ש מודה במצות השבתה, וההשבתה משמעה גם ביטול, אם אתה אומר שהוא רשאי ליהנות ממנו, עדין לא נתבטל אצלו כלל. ובסוף הדיבור שם עמד על הוכחת רבינו מפ' כל שעה, עיין מה שכתב בישובה. ועי' באבני נזר סי' שעה. ולשיטת רבינו, לעיל ב' א' ד"ה בודקין, ו' ב' ד"ה הבודק, שאין הביטול בכלל מצות תשביתו, מובן הדבר למה אי אפשר ללמוד לאיסור הנאה ממצות השבתה, שהרי לא ציוותה התורה כלל על הביטול. וכ"ד המאירי להלן כ"ח א' ד"ה מאחר